

Chmelař, Vilém

Z životního díla Roberta Konečného

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1967, vol. 16, iss. 12, pp. [103]-110

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112777>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DOC. DR. ROBERT KONEČNÝ,
kandidát psychologických věd,

dožil se dne 23. 4. 1966 šedesáti let. Katedra psychologie filosofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně si váží jeho zásluh o výchovu posluchačů psychologie, o budování zdravotnické psychologie v ČSSR a o celostátní uznání významu psychologických věd v socialistické společenské praxi.

Ve své pracovní houževnatosti, v pojetí života jako služby lidem, v osobní neohroženosti, v zápalu pro vědecké poznání tajů lidského duševna a v cílevědomé snaze spojovat teorii s praxí je vzorem generacím svých žáků.

Přejeme doc. dr. Robertu Konečnému do dalších let hodně sil, pevné zdraví a potřebnou pracovní i osobní pohodu.

Katedra psychologie

ZPRÁVY

Z ŽIVOTNÍHO DÍLA ROBERTA KONEČNÉHO¹

Činnost docenta PhDr. Roberta Konečného, kandidáta psychologických věd, je tak bohatá a mnohotvárná, že je nemožno ji zhodnotit v krátkém projevu ani ve výstižné zkratce. Proto se omezím jen na stručnou charakteristiku jeho činnosti na základě jeho osobních údajů a rozboru jen jeho některých psychologických prací v pěti obdobích jeho životní dráhy, a to I. v období jeho studia středoškolského, vysokoškolského a středoškolské profesury, II. v době okupace, III. v době nástupu vysokoškolské dráhy, IV. v období psychologa ve zdravotnictví a V. vědeckého pracovníka CSAV a externího vysokoškolského učitele.

I

Konečný je rodák brněnský (* 23. 4. 1906). Kromě asi čtyřletého působení na reformním reálném gymnasiu v Tišnově žil a pracoval v Brně jako středoškolský profesor, docent filosofické fakulty, školní a klinický psycholog a vědecký pracovník CSAV.

V roce 1925, kdy absolvoval s vyznamenáním klasické gymnasium v Brně, vstupuje Konečný na filosofickou fakultu v Brně, kde studuje aprobační skupinu filosofii, češtinu a němčinu. Z těchto předmětů vykonal také velmi úspěšně státní zkoušky. Na filosofické fakultě věnoval se zejména studiu psychologie. K dosažení hodnosti doktora filosofie předložil z psychologie disertační práci s názvem „Julius Zeyer v zrcadle snů“.

Na filosofické fakultě v Brně, které se stávalo po vzniku Československé republiky rychle druhým největším vědeckým a kulturním centrem v ČSR, působila v době jeho studia řada vynikajících profesorů: Fr. Trávníček, Arne Novák, Fr. Novotný, Ant. Beer, Arnošt Bláha, O. Chlup, Frank Wollman, M. Rostohar, Vladimír Hoppe aj., z docentů: Josef Tvrďý, J. L. Fischer aj. Mnozí z nich byli jeho učiteli a umožnili mu, že se začal již v době vysokoškolských studií aktivně zúčastňovat vědecké a kulturní činnosti.

Vědecká a literární činnost Konečného zasahuje zejména do tří velkých badatelských oblastí: psychologie, filosofie a uměnovědy. Zaměření vědecké činnosti Konečného se vyhranilo již za jeho studia na filosofické fakultě v Brně. V psychologii řešil Konečný zvláště problematiku zdravotnické psychologie, obecné psychologie, literární psychologie, psychologie dítěte, vývojové psychologie aj.

Pro hlubší rozbor a zhodnocení jeho celého díla bude třeba nejprve řešit velmi složitou otázku, v jakém myšlenkovém proudění Konečný vyrůstal a kdo podnětně působil na jeho vědecký vývoj, což není cílem tohoto krátkého projevu. Sledovat v díle Konečného různé nové myšlenkové proudy, které k nám tehdy pronikaly a jimiž se Konečný ve svých pracích kriticky zabýval, bude možno v monografické studii.

Konečný studoval zevrubně nové myšlenkové směry. Svědčí o tom nejlépe v jeho pracích citování četní autoři, jejichž názory buď kriticky odmítal, anebo se k jejich názorům přikláněl. Tak již ve studii „Několik poznámek k metodice psychologie vzhledem k cíli střední školy“² kritizuje Fahounovy a Dratvové středoškolské učebnice psychologie, že nejsou zcela na výši psychologického bádání, opírají se o atomistickou, mechanistickou a knižní psychologii Fr. Krejčího (i když přibírají pojem podvědomí a podobně) a nepřihlížejí k tomu, že se změnil celý psychologický aspekt. Dovolává se tu publikaci E. Soupeha, Richarda Müllera-Freienfelse, K. Bühlera, H. Driesche, H. K. F. Henninga aj. a odmítá aspekt přírodovědecko mechanický. Nejjasněji zaujal své stanovisko k tehdejšímu současným psychologickým směrům

v „Doslovu“ k jeho překladu spisu Richarda Müllera-Freienfelse „Psychologie přítomnosti“⁴ (1937), který svědčí o jeho širokém rozhledu a důkladné znalosti nejen problémů nových psychologických směrů a výsledků novějšího psychologického bádání, ale i o znalosti vývoje českého myšlení psychologického vůbec. Tam konstatuje, že boj v psychologii je vcelku rozhodnut a že se oblast a cesty nové psychologie rýsují s dostačující zřetelností a určitostí.⁴ Konečného neuspokojuje stroje povrchová (má na mysli tzv. přírodovědnou psychologii před koncem 19. století), mechanická a atomistická psychologie bez duše, bez pochopení smyslu plnosti a celosti duševního života a skutečného života.

V prvním období tvůrčí vědecké práce se věnoval Konečný otázkám literární psychologie. Z této problematiky publikoval dvě velmi hodnotné studie v prvním a druhém ročníku (1935, 1936) v Brně vydávané Psychologie, prvního to českého odborného časopisu psychologického (byl také členem jeho redakce), a to doktorskou disertační práci „Julius Zeyer v zrcadle snů“⁵ a stať „Literární psychologie či literární mystika“.

V monografii o Zeyerovi nastiňuje psychologický profil Zeyerova života na základě psychologické analýzy snů v jeho korespondenci a jeho díle. Konečný vychází z předpokladu, že básnické dílo je projevem duše a není v něm nic, co by nepřýštilo z komplexní životní linie. V této koncepci se po mém soudu shoduje v některých aspektech s koncepcí F. X. Saldy,⁶ který v knize „Duše a dílo“ praví, že „se snažil sestoupit k duševním prazkušnostem svých tvůrců básníků a ukázat, jak determinuje je ne jejich prostředí, četba, doba, společnost, prameny látkové a jinaké poznávání vnějškové, nýbrž vnitřní dílo jejich duše a později jejich dílo vnější, to jest zase jen historie jejich vlastní duše“. Aby pochopil autor Zeyerův život, tj. jeho duši i její život, analyzoval Zeyerovy sny. V podstatě je to práce z individuální psychologie literární, která se snaží pochopit dílo i život v jeho svézákonném sepětí vývojovém a současně ukázat, jak se neurotická osobnost projevuje v literárním díle. Konečný má za to, že já bdělé a já snové je totéž já jen za různých podmínek a že v obou já se zračí (řečeno s Adlerem) táž „životní linie“. Tímto pojetím se Konečný postavil proti symbolice psychoanalytiků, kteří nevykládají individualitu snem, ale sen individualitou. Naskytá se také otázka, do jaké míry je tvůrčí básnické dílo determinováno jinými faktory, než autor uvádí. Avšak tuto otázku si Konečný neklade.

Konečný dospěl k těmto závěrům: 1. Julius Zeyer nepřekonal dualismus těla a duše, z něhož mu plyne setření hranic mezi skutečností a snem, ovládnání skutečností snem; 2. že sny jsou v jeho díle dramatickým, osudovým uzlem a východiskem rozhodných situací; 3. že psychoanalytické východisko, diagnóza, výklad i terapie na základě snu ve Stratonice z r. 1892 znamená objev psychoanalýzy v celém jejím rozsahu rok před Freudem (Zeyer r. 1892, Freud r. 1893). Tato zjištění mu přispěla k objasnění Zeyerovy choroby – neurózy a jejich typických znaků (derealizace, deprese, anxiózní fobických reakcí aj.).

Práci Konečného vysoce hodnotí Arne Novák slovy: „Autor pronikl bedlivou analýzou a kritickým použitím veškeré literatury [...] k podstatě Zeyerova lidského a básnického typu. Monografie je jak hodnotným obohacením naší chudé monografické literatury dušezkundné, tak cenným přínosem do studia zeyerovského.“ Analýza snů, jak ji provedl Konečný, v rozsahu celého díla a jejich srovnání se sny v deníkových zápiscích či v korespondenci pod zorným úhlem životních osudů a celé osobnosti, nebyla v době vzniku jeho monografie provedena v takovém rozsahu ani v literatuře české, ani v cizích literaturách. Autor se ve své práci opíral o poznatky obecné psychologie, současné moderní psychologie a psychopatologie.

Ve studii „Literární psychologie či literární mystika“⁷ zaujímá kritické stanovisko k J. V. Sedlákové publikaci „O díle básnickém“, která je pokusem o teorii literární vědy a reakcí proti formalistům a strukturalistům – především proti prof. J. Mukařovskému. Sedlák byl zástupcem tzv. psychologismu v literární vědě. Sedláková teorie se zakládá podle Konečného na přísném dualismu člověka a umělce a jejím cílem je výklad tvůrčí osobnosti mediem díla. Konečný Sedlákově vytýká, že jeho pojem osobnost není pojem vědecký, ale uměle vykonstruovaný pojem mysticko-romantický. V literární psychologii by Sedlák měl podle Konečného sledovat, řečeno s O. Fischerem, vztah duše a slova, básníkovy duševnosti a díla prostředky, jež má současná psychologie po ruce. Literární psycholog ví, dodává, že odloučení básníka a člověka je umělé. I v této studii se jasně zračí Konečného stanovisko k základním

otázkám současné teorie literární psychologie a jeho kritický postoj k teoriím strukturalistů a formalistů a k nevědeckým tendencím v literární psychologii.

Konečný publikoval čtyři básnické sbírky a pět prozaických děl, z nichž „Studnice zapečetěná“ získala v soutěži první cenu. Jeho „Spáč pod plamenem“ vyšel v r. 1938. Je proto pochopitelné, že se i teoreticky zabýval problémy estetických citů. Náčrt teoretických předpokladů psychologického výzkumu estetických citů a emocí podává Konečný ve studii „City a emoce estetické“.⁶ Řeší tu čtyři základní problémy: 1. Co je to estetické? 2. reakce na estetickou oblast; 3. problém umělce esteticky prožívajícího a kritika jako problém estetických citů a estetické emoce; 4. rozsah estetického.

Po analýze empirických faktů dospívá k závěru, že psychologii může jít o estetické jen jako o psychologický jev, o jeho vznik, podmínky a charakter psychologický. Za estetické pokládá to, co vyhovuje subjektivnímu požadavku formy ve vztahu k určitému obsahu, a dokládá tuto tezi citátem z Estetiky B. Croceho. Umělecké dílo podle jeho názoru není obsah a forma, ale právě struktura, v níž je obsah vázán formou o forma obsahem. „Ale estetický cit,“ praví, „prožívám jen tehdy, jestliže vnímám formu ve vztahu k obsahu jako figuru a nikoliv jako pozadí.“ Podle jeho názoru je oblast estetické aktivity obecně lidská a v každém člověku je estetická aktivita, ovšem v různé intenzitě tak, že mezi esteticky prožívajícím člověkem a umělcem je rozdíl jen stupňovitý – v síle estetické aktivity. Co se týče rozsahu estetického, souhlasí zcela s Janem Mukařovským, že „jakýkoli předmět i jakékoli dění (ať děj přírodní, ať činnost lidská) mohou se státi nositeli estetické funkce“, nazíráme-li, dodává, toto „cokoli“ jako formu ve vztahu k obsahu.

S hlubokým zájmem studoval a řeší Konečný otázky duševního vývoje dítěte. V roce 1932 vyšel jeho referát „Psychologie dítěte v době dospívání“, přednesený v kursu o dorostových otázkách ve Znojmě. V něm načrtl obraz normálního průběhu dospívání bez úchylek a bez detailního obrazu duševních funkcí. Požaduje tu usměrňování vývoje dítěte a cílevědomé, o teorii a praxi se opírající napomáhání k zdravému, silnému, krásnému růstu dětí. Shodně s In. A. Bláhou doporučuje sexuální pud výchovou produševnit – spiritualizovat. V r. 1966 vydává s Olgou Konečnou knížku „Starosti s dospíváním“,¹⁰ v níž srozumitelně seznamuje rodiče s tím, co se děje s dětmi v období dospívání a čeho je jim třeba, aby je neponechávali náhodě a osudu a vedli je s rozmyslem k stanovenému cíli.

K hlubokému studiu duševního vývoje dítěte a pubescenta byl Konečný podněcován i jako aktivní první náš školními úřady schválený školní psycholog a mnohaletý velmi aktivní s velkým úspěchem pracující psycholog v různých poradenských institucích a jako profesor psychologie na gymnasiu.

Jako profesor psychologie Konečný se zamýšlel nad didaktickými problémy výuky psychologie na střední škole. Jak si představoval profesora psychologie na střední škole, o tom píše v podnětné studii „Několik poznámek k metodice psychologie vzhledem k cíli střední školy“. Je to první české původní pojednání o této problematice. Za ideální pokládá Konečný možnost pracovat v hodinách psychologie formou elektivního praktika, tj. rozdělit žáky na pracovní skupiny podle nadání a pracovního tempa. Žáci mají poznat v hodinách psychologie plynulost a celistvost duševního života, učit se introspekci, pěstovat vývojovou a srovnávací extrospekci, zmocňovat se jakékoli otázky pokusem, dopracovat se základních poznatků psychologických a vníknout do psychologické vědy.

V r. 1921 byla v Brně založena za účasti prof. Edvarda Babáka, vynikajícího fyziologa a biologa, Společnost pro výzkum dítěte a péči o dítě, která pořádala sjezdy pro výzkum dítěte. Měla také svou poradnu, v níž psychologický výzkum dětí prováděl Konečný od r. 1927 do r. 1934, kdy převzal na výzvu zemské školní rady v Brně budování Studentské poradny při Sociální péči o středoškolské studentstvo středních a odborných škol, kde pracoval až do 1. ledna 1938. Vedle teoretických úkolů (výzkumu studentstva, zdokonalování a ověřování metod apod.) v poradně radil na základě odborného výzkumu tělesného i duševního dětem, rodičům, školám při volbě studia, povolání, při nepospěchu dětí, při různých poruchách duševního života apod. Konečný při výzkumu kladl důraz hlavně na jejich individuální odlišnosti a kvalitativní analýzu osobnosti studenta. K velmi úspěšné činnosti poradenské mu napomáhala jeho vědecká erudice v celé oblasti psychologie.

Již jako středoškolský profesor a asistent filosofické fakulty se neomezoval jen na učitelskou a badatelskou činnost, nýbrž podnětně zasahoval do různých oblastí

naší národní kultury a živě reagoval i na současné dění politické. V této činnosti mu napomáhal i jeho fečnický talent, umění upoutat posluchače odborným výkladem a znalostí faktového materiálu.

Pravidelně psal do Lidových novin (od r. 1929) a Naší Doby recenze o knižních i časopiseckých novinkách, referoval o významných jubileích a událostech z oblasti psychologie a filosofie. Přispíval do časopisů: Ruchu, Činu, Kritického měsíčníku aj.

Talent a vědecká erudice předurčovaly Konečného pro úspěšnou dráhu badatelskou a vysokoškolskou. Na filosofické fakultě patřil k nejnadanějším posluchačům. Již v III. semestru byl ustanoven knihovníkem a vědeckou pomocnou silou a vypracoval seminární práci s názvem „City a emoce estetické“. Pak zastával (až do 1. 9. 1931) v Psychologickém ústavě, který byl zřízen na filosofické fakultě prof. M. Rostoharem v r. 1926 (měl schválený statut MŠK), místo asistenta-volontéra. Poněvadž v Psychologickém ústavu nebylo systemizované místo asistenta, odchází Konečný po promoci a získání středoškolské profesorské aprobace vyučovat (ve šk. r. 1930/31) na reformní reálné gymnasium v Tišnově. Pět měsíců vypomáhal na II. české reálce na Křenově v Brně. Psychologii a logiku s noetikou přednášel od 1. 9. 1930 do 30. 5. 1931 na Pedagogické akademii pokrokové učitelstva moravského v Brně. Na Škole vysokých studií pedagogických přednášel kapitoly z literární psychologie a psychologii uměleckého díla. V Tišnově rozvinul činnost také jako školní psycholog a osvětovou činnost, při níž se dostal do konfliktu s fašisty.

II

Tento slibný vývoj vědecké dráhy Konečného byl násilně přerván německými okupanty v r. 1939 v nejproduktivnějším jeho věku 33 let. Konečný se od Mnichova aktivně zúčastnil příprav k odboji a boje proti českému a německému fašismu. Napsal řadu úvodníků do Lidových novin. Když ze skupiny odporu po Mnichově vyrostla odbojová skupina, Konečný se stal členem jejího direktoria. Po zradě byl s celým vedením zatčen a vězněn (od 20. 11. 1939) do jeho útěku dne 15. dubna 1945. Za zásluhy v boji proti fašismu mu kromě vyznamenání ministerstva vnitra udělil v r. 1965 prezident republiky A. Novotný Pamětní medaili.

III

Po osvobození Československé republiky Konečný začíná v zimním semestru 1945 přednášet na filosofické fakultě v Brně, kde se 11. prosince 1946 habilitoval. Přednášel logiku, noetiku, úvod do filosofie, metodiku filosofie, fyziologické základy psychologie, sociální psychologii a vedl proseminář. Z této doby pocházejí jeho ruskopisné syntetické nárysy univerzitních přednášek: Noetika, Logika, Úvedení do základních pojmů symbolické logiky, Filosofická propedeutika, Úvod do filosofie, Metodika filosofie, Metodika věd přírodních a věd společenských a monografie Vladimír Hoppe jako kritika iracionalismu.

V tomto období publikoval velmi podnětnou teoretickou studii „Subjekt reálný a subjekt mezný“⁴¹ a velmi hodnotnou experimentální monografii „Psychologická analýza výsledků individuální a kolektivní práce“.⁴²

Ve studii o subjektu staví se proti ztotožňování pojmu subjektu a pojmu já. Novorozeně žije jako subjekt, ale nemá vědomí já. Já je vždy výrazem vědomí, kdežto subjekt není jen vědomým. Subjekt chápe Konečný jako individuum (osobu), které prožívá sebe samo jako tělesně duševní jednotu, jako účelnou, svázakonnou strukturu dispoziční, sebe prožívající a schopnou výrazu. Z tohoto hlediska pokládá za vhodné rozlišit subjekt mezný čili potencionální od subjektu reálného (proměnného, empirického, fyziopsychosociálního). Zdůrazňuje, že jeho pojem subjektu mezného je pojmem ryze empirickým, nikoli jen spekulativním. Pojem subjektu mezného (potencionálního) znamená mu meze možnosti subjektu (individua), jež jsou dány právě jeho svázakonným tvarem, jeho vlastní strukturou. Meze subjektu geniálního jsou jiné než subjektu normálního a debilního. Hranice vývojových možností subjektu mají meze. Tyto hranice tvoří subjekt mezný. Naše svoboda je podle Konečného uzavřena do těchto mezí. Subjekt reálný má tendenci spět k svému vývojovému optimu a tím jsou právě meze. Šťastné dosažení subjektu mezného se mu jeví jako harmonická osobnost (např. Sokrates). Dovojuje, že stálost ve změně je jádrem jeho dialektického pojetí: totiž proměnlivý subjekt reálný v rámci trva-

lého subjektu potencionalního. Nesouhlasí s některými názory J. L. Fischera, Fr. Kratiny aj. Toto jeho pojmové rozlišení subjektu je přínosem ke koncepci autory různě definovaného pojmu subjektu.

V monografii o individuální a kolektivní práci chce na vývoji adekvátní představy smysluplného děje s jednotící myšlenkou z optického názoru experimentálně prokázat, jsou-li hodnotnější výsledky práce individuální, kolektivní či smíšené (tj. práce kolektivně individuální). Mluví-li o „hodnotnějších výsledcích“, jde mu v podstatě o dvě otázky: 1. Který z jmenovaných způsobů práce je co do výchovného cíle vhodnější a 2. který z těchto pracovních způsobů je produktivnější. Vychází z předpokladu, že jedinec a společnost jsou a musí být reality i pojmy korelativní a že dobrá metoda je současně metodou nejproduktivnější. Po velmi zevrubné kvantitativní a kvalitativní analýze výsledků filmového děje dospěl k závěru, že jak co do produktivity práce, tak co do výchovného cíle se ukazují oba postupy kolektivní jako podstatně lepší než postup individuální, postup smíšený — kolektivně individuální — ještě lepší než postup jen kolektivní. Jeho práce přináší i nové poznatky o vývoji adekvátní představy smysluplného děje a pro pedagogickou praxi.

Velmi intenzivně v poválečném období Konečný pracoval v oblasti kultury a umění. Byl členem Zemské kulturní rady, čtené funkce zastával v různých institucích spisovatelů, byl vedoucím redaktorem revue List Sdružení moravských spisovatelů, lektorem nakladatelství Zář, Rovnost, redaktorem kulturní rubriky deníku Čin aj. Přednášel v Čs. rozhlasu, v různých institucích a na konferencích.

IV

Koncem roku 1950 přešel Konečný do zdravotnictví jako psycholog Státní psychiatrické léčebny v Brně a od počátku r. 1958 do konce listopadu 1963 vykonával funkci psychologa na psychiatrické klinice UJEP fakultní nemocnice v Brně. Tento přechod Konečného do zdravotnictví znamená pro historii a rozvoj psychologie ve zdravotnictví u nás významný mezník. Konečný v oblasti zdravotnické psychologie vykonal velké a průkopnickobudovatelské dílo. I tu se plně uplatnil jeho organiza-torský talent, vynikající psychologická erudice, čínorodá pracovní píle, badatelská aktivita a průbojnost.

Konečný pracoval v oddělení neuróz, psychóz, protialkoholním a dětském a všude dosáhl vynikajících úspěchů. Organizoval skupinovou a kolektivní psychoterapii, činnosti terapie, terapii rekreací, zavedl rehabilitaci psychotiků, vypracovával metody diagnostické i terapeutické: psychoterapii v narkóze a hypnóze, budoval laboratoř, pracoval na řešení úkolů státního plánu výzkumu, školil a spolupracoval na úpravě organizačních řádů a předpisů. Byl členem Poradního sboru psychiatrů v ministerstvu zdravotnictví do r. 1958. V Brně byl utvořen Kroužek klinických psychologů při katedře psychologie, jehož přednášek se zúčastňovali i psychologové z jiných krajů.

Velké úsilí věnoval teoretickým, metodologickým a metodickým otázkám zdravotnické psychologie. Konečný odmítá psychologickou diagnostickou praxi bez teorie. Tvůrčím vědeckým dílem přispěl k řešení těchto okruhů problematiky zdravotnické psychologie: k převodu některých známých metod a k vytvoření nových originálních metod. k vypracování některých laboratorních metod, k diagnostice depresí, k problematice neuróz a jejich psychoterapie, k psychoterapii psychóz (k zavedení rehabilitační praxe), k psychoterapii dětí (u enures, balbuties), k frustraci a k frustrační toleranci, k sexuologii, k duševní hygieně, k vyhodnocování stupnicí chování, k záznámým archům a k anamnéze.

V cenné studii „Pohled na psychologii ve zdravotnictví“¹³ v Československu do r. 1965“ načrtává jako náš nejlepší znatel této problematiky velmi instruktivně její vývoj u nás a konstatuje, že československá psychologie ve své aplikační zdravotnické oblasti se dostala nejdále (také zásluhou Konečného) v socialistických zemích, poněvadž měla jasnou koncepci, k jejíž formulaci a realizaci Konečný svými pracovními podstatně přispěl. Svou koncepci klinické zdravotnické psychologie s vymezením jejích základních pojmů a jasným vytyčením teoretických i praktických úkolů vložil ve studii „Problémy a úkoly zdravotnické psychologie“.¹⁴ Pojednává v ní o podstatě klinické psychologie, 2. o rozsahu a úkolech klinické psychologie, 3. o metodách klinické psychologie a 4. o problémech, potřebách a perspektivách klinické psychologie, jak vyplývají z naší konkrétní československé situace.

Ve studii „Některé teoretické a praktické otázky psychoterapie dětí“¹⁵ Konečný konstatuje, že moderní zřetel k člověku a k jeho psychické a společenské historii povážlivě zatlačuje do pozadí zřetel k nemoci samé, takže v krajních případech dochází k opuštění pozic medicíny a k její záměně za sociální patologii. Konečný je přesvědčen, že nelze jednostranně přihlížet buď jen k člověku, nebo jen k nemoci, ale že je nutno v medicíně i v psychoterapii mít na mysli zcela určitou osobnost nemocného ve zcela specifickém prostředí, se zcela určitou nemocí.

Z důkladného studia I. P. Pavlovy teorie vznikla jeho programová studie „Význam psychologie v určování typů vyšší nervové činnosti“¹⁶ V ní si Konečný klade otázku, jak může přispět psychologie k určení typů vyšší nervové činnosti a jaký význam může mít v této problematice psychologické pozorování a psychologický experiment. A odpovídá, že psychologie může přispět k určení typů vyšší nervové činnosti: 1. propracováním studia životopisu a anamnézy, 2. anamnestickým určením základních vlastností nervových dějů, 3. přímým pozorováním osobnosti (ať už normální nebo nenormální), 4. experimentálními šetřeními, 5. srovnáváním výsledků získaných všemi těmito cestami.

Ve stati „Psychologické základy sexuálního soužití“¹⁷ odmítá redukci sexuálního života na psychologii nebo na ryze biologickou základnu a zdůvodňuje, že lidské vztahy a soužití v oblasti sexuální jsou podmíněny a) biologicky, b) historicko-společenskými činiteli vývojovými a c) individuálními faktory. Stať uzavírá závěry pro praxi.

Studie „Význam psychopatologie pro studium normální osobnosti“¹⁸ zdůvodňuje jeho návrh na rozvinutí nové srovnávací a diferenciální hraniční disciplíny, zaměřené na studium shod a rozdílů poruchové a neporuchové činnosti duševní co do faktorů vzniku, vývoje a trvání, kvantitativních a kvalitativních změn, specifických struktur a vazeb apod.

Zdůvodnění této disciplíny dokládá vlastním výzkumem z oblasti experimentální terapie. Ve spolupráci s psychiatry rozvinul metodu psychoterapie v narkogenné narkóze (trichloretylenové), aplikované od r. 1950 s úspěchem u neuróz a reaktivních stavů asi v 1500 případech. V práci uvádí některé výsledky významné nejen pro teorii neuróz a reaktivních stavů, ale i pro teorii poruchové a neporuchové činnosti duševní. Domnívá se, že při neurotických potížích jde o patologická inertní ohniska excitace a inhibice, spojená s patologicky fixovanými emocemi záporné povahy, a že u normálních osob pravděpodobně existuje značná autonomie a dynamika emoční („subkortikální“) oblasti.

Podrobněji s dr. O. Konečnou pojednává o této problematice v rozšířené zprávě o plnění plánu dílčího úkolu státního plánu výzkumu s názvem „Využití narkogenné narkózy k psychoterapii neuróz a reaktivních stavů (narkohypnopsychoterapii) a k diferenciální diagnostice“¹⁹ Autor k diagnóze a léčbě využil zvolna prohlubovaného narkotického spánku navozeného Narcogemem (trichloretylenem), jenž se skládá ze dvou fází: (1) z fáze mohutné excitační abreakce, kdežto (2) ve fázi druhé se provádí explikativní a sugestivní psychoterapie v narkotickém stavu. Pacientovi jsou ve spánku explikovány etiologické faktory potíží a sugestivní psychoterapie, podobně jako je tomu v hypnóze, navozuje žádoucí reakce neporuchové.

Ve stati „Základní problémy psychoterapie neuróz“²⁰ pokouší se Konečný o aproximativně pracovní hypotetickou formulaci neurózy a psychoterapie. Neuróza se mu jeví jako specifická porucha adekvátní bioadaptace CNS, jejímiž znaky jsou funkčnost, psychogenost vzniku, relativní persistence obranné frustračních reakcí a porucha koordinace oblasti emoční a racionálně volní při nenarušené struktuře poznání a skutečnosti. Psychoterapií v nejširším slova smyslu rozumí plánovité léčebné působení významovými (psychologickými) podněty sociální interakce. V každém individuálním případě je nutno rozhodnout, jaký podíl mají u neurotika faktory konstituční, intrapsychické a sociální, a reorientovat jej k pevnému profilu hodnot. Psychoterapii chápe jako učení nejvyšším formám autoregulace. Od psychoterapeuta požaduje schopnost emočního a racionálního působení a vysoké lidské, společenské a mravní kvality.

V referátu „Význam hodnocení a hodnot pro racionální psychoterapii neuróz a psychologii“²¹ předneseném na I. československém kongresu psychiatrickém s mezinárodní účastí v Jeseníku (1959), pojednal o problémech hodnocení a hodnot, o problematice neuróz, o racionální psychoterapii neuróz z hlediska významu hodnocení a hodnot a o vztahu k psychologii. Konečný neopouští ani fyziologickou

základnu patogenezy neuróz, ani fyziologickou základnu psychoterapie a své pojetí hodnot a hodnocení předkládá k diskusi.

Cenným přínosem jsou studie: 1. „K problémům klinické aplikace projektivních kreseb u dětí“ (Předběžné sdělení),²² 2. „Výchovný typ rodičů ve vztahu k následné neurotizaci a snížení školního prospěchu“.²³ Prvá se opírá o vlastní výzkum 200 dětí (z nich bylo 91 oligofreniků, 71 neuróz a psychopatií, 14 epileptiků, 12 s organickou lézí a 12 zvláštních případů). Konečný zjistil, že dětská kresba je velmi citlivou projekcí stupně dosaženého mentálního vývoje i dětské osobnosti a některých jejich zdravých i patologických znaků. V souboru 100 neurotických dětí zjistil 32 % parentogenii. U poloviny dětí (53 %) se na neurotických potížích podílelo prokazatelně nevhodné působení rodičů.

V

Koncem roku 1963 opouští Konečný funkci psychologa ve zdravotnictví a 1. prosince 1963 nastupuje místo vědeckého pracovníka v oddělení vývojové psychologie Pedagogického ústavu Jana Ámose Komenského v Praze — na pracovišti v Brně. Tu se podílí na organizaci, řízení a výzkumu dlouholetých úkolů státních plánů výzkumu, a to: 1. problémů a specifických rysů vývoje psychiky českých dětí; 2. longitudinálního studia růstu dítěte a vývoje jeho zdravotního stavu v městském prostředí v souvislosti se sociálním postavením; 3. problémů vývojové psychologie. Současné působí úspěšně na katedře psychologie jako externí učitel.

A tak se Konečnému ve zralém věku, vyzbrojenému psychologickou teorií a neobyčejně bohatými cennými poznatky z dlouholeté praxe v různých odvětvích psychologie, naskytá — po zbavení se přemíry úkolů — možnost soustředit se hlavně na řešení problémů základního výzkumu v oblasti psychologie a k napsání monografií o dětské kresbě, z vývojové psychologie aj.

Spolu s doc. dr. Bouchalem vydává v r. 1966 ve Státním pedagogickém nakladatelství „Psychologii u lékařství“ (předtím vyšla v druhém vydání r. 1963 jako skript), shrnující novodobé poznatky z této oblasti.

S K. Nedomou, P. Dračem publikuje v knize „3 úvahy o manželství a rodičovství“²⁴ úvahu o psychologii manželství a rodičovství a naznačuje cestu, jak dosáhnout trvalého a šťastného manželství.

Konečný přistupuje k předmětu svého studia s vědeckou akribií a důkladnou erudicí v celé oblasti psychologie. Hlavní jeho metodou v psychologii je jednak kritická analýza a jednak experimentální metoda. Při řešení každé otázky přihlíží k bohaté podmíněnosti zkoumaných jevů a konfrontuje své výsledky a teoretické koncepce s jinými autory. Je si vědom toho, že všechny jím řešené problémy jsou komplexní povahy, vyžadují komplexního přístupu a že je třeba je řešit v širších souvislostech, než tomu bylo v minulosti.

V tomto krátkém nástinu životního díla Konečného jsem nepojednal o jeho pracích z oboru filosofie, logiky, noetiky, etiky, uměnovědy, o jeho účasti na vědeckých konferencích, sjezdech, o účasti na různých kulturních, pedagogických a jiných akcích, o jeho činnosti ve vědeckých společnostech a orgánech, o jeho rozsáhlé popularizační činnosti, o činnosti v masových organizacích aj.

Konečný je náš přední badatel v oboru psychologie s uměleckými sklony, který zosobňuje i určitý rys univerzálnosti renesančních typů, badatel velmi angažovaný v různých odvětvích vědy a kultury s velmi širokým okruhem zájmů, budovatel, organizátor a bojovník za vše ušlechtilé, etické a krásné. Člověk laskavý, čestný, velmi obětavý, ochotný pomoci tam, kde je toho třeba. Je prochnut pocitem vysoké odpovědnosti k vědecké práci. Táhne k pojmové přesnosti, rozlišuje hypotézu od skutečnosti, vyniká pracovitostí, přesností a dovede řečnický upoutat posluchače obsahem i formou podání. Charakteristickým rysem jeho osobnosti je kritičnost, která se projevuje nejen v jeho publikacích, ale ve všech jeho projevech a jednáních, a slohová vytříbenost podání.

Nejen celá psychologická obec, ale i četní pracovníci lékařských věd, společenských věd, umělecká obec, kulturní pracovníci, protifašističtí bojovníci, spolupracovníci na jeho pracovištích, četní jeho žáci, účastníci sjezdů, konferencí, kursů a pacienti přejí Konečnému, který svým tvůrčím dílem významnou měrou přispěl k rozvoji teoretické a aplikované psychologie a k jejímu úspěšnému a mnohdy průkopnickému uplatnění v praxi, mnoho dalších úspěchů.

Wilém Chmelář

POZNÁMKY

- ¹ *Z projevu na pracovním zasedání brněnské pobočky Československé psychologické společnosti, věnované k počtě šedesátých narozenin doc. dr. Roberta Konečného 20. dubna 1966 v Brně.*
- ² R. Konečný, *Několik poznámek k metodice psychologie vzhledem k cíli střední školy*, XII. výroční zpráva čsl. r. r. gymnasia v Tišnově za r. 1931–1932.
- ³ R. Müller-Freienfels, *Psychologie přítomnosti*, přel. R. Konečný, Praha, J. Laichter 1937, doslov překladatelův, 177–190.
- ⁴ *Ibid.*, 177, 180, 181.
- ⁵ R. Konečný, *Julius Zeyer v zrcadle snů*, Psychologie II, 1936, 25–28, 48–62, 111–126, 193–210.
- ⁶ F. X. Šalda, *Duše a dílo*, Praha, Melantrich 1912, 10; *Soubor díla F. X. Šaldy*, 2., Praha, Melantrich 1947.
- ⁷ R. Konečný, *Literární psychologie – či literární mystika?*, Psychologie I, 1935 (Brno), 53–63.
- ⁸ R. Konečný, *City a emoce*, Psychologie IV, 1938, 285–295.
- ⁹ R. Konečný, *Psychologie dítěte v době dospívání*, In.: *Výchova dorostu*, Brno 1932, 13–39.
- ¹⁰ R. Konečný – O. Konečná, *Starosti s dospíváním*, SPN, Praha 1966. Edice Rodičům o výchově dítěte, sv. 36.
- ¹¹ R. Konečný, *Subjekt reálný a subjekt mezný*, Psychologie XI, 1948–1949, 113 až 119.
- ¹² R. Konečný, *Psychologická analýza výsledků individuální a kolektivní práce*, Psychologie XI, 1949, 222–232, 267–280; Psychologie XII, 1950, 43–58, 87–105.
- ¹³ R. Konečný, *Pohled na psychologii ve zdravotnictví v Československu do r. 1965*, Československá psychologie IX, 1965, 441–450.
- ¹⁴ R. Konečný, *Problémy u úkoly zdravotnické psychologie*, in.: *Využití psychologie v socialistické společnosti*, SAV, Bratislava 1959, 247–262.
- ¹⁵ R. Konečný, *Některé teoretické a praktické otázky psychoterapie dětí*, Sborník prací fil. fak. Brno, 1964, B 11, 7–16.
- ¹⁶ R. Konečný, *Význam psychologie v určování typů vyšší nervové činnosti*, in.: Sborník prací fil. fak. Brno, 1954, B 2, 68–78.
- ¹⁷ R. Konečný, *Psychologické otázky sexuálního soužití*, Čs. gynekologie XXVI, 5, 1961.
- ¹⁸ R. Konečný, *Význam psychopatologie pro studium normální osobnosti*, in.: *Vybrané studie z psychologie zdravotnické II*, Brno 1966, 2–23 (kand. dis. práce).
- ¹⁹ R. Konečný, *Využití narkogenové narkózy k psychoterapii neuróz a reaktivních stavů (narkohypnoterapii) a k diferenciaci diagnostice*, in.: *Vybrané studie z psychologie zdravotnické II*, 25–46.
- ²⁰ R. Konečný, *Základní problémy psychoterapie neuróz*, in.: *Vybrané studie z psychologie zdravotnické II*, 48–57.
- ²¹ R. Konečný, *Význam hodnocení a hodnot pro racionální psychoterapii neuróz a psychologii*, in.: *Vybrané studie z psychologie zdravotnické II*, 59–69.
- ²² R. Konečný, *K problémům klinické aplikace projektivních kreseb u dětí*, in.: *Vybrané studie... II*, 71–81.
- ²³ R. Konečný, *Výchovný typ rodičů ve vztahu k následné neurotizaci a snížení školního prospěchu*, in.: *Vybrané studie... II*, 83–92.
- ²⁴ R. Konečný, *Úvaha o historii a psychologii manželství a rodičovství*, in.: *3 úvahy o manželství a rodičovství*, SZN, Praha 1964, 9–49.
- ²⁵ R. Konečný, *Několik poznámek k teoretickým předpokladům psychologické praxe diagnostické*, Čs. psychologie III, 1959, č. 3, 251–257.